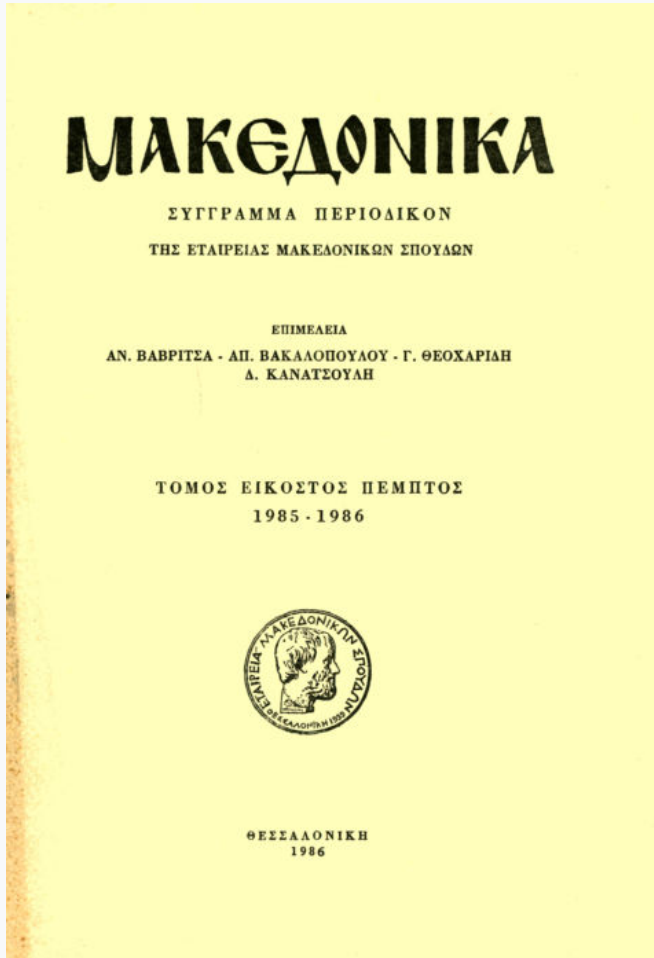

Μακεδονικά

Τόμ. 25, Αρ. 1 (1986)

Χριστίνα Μπουλάκη-Ζήση, Ιλαρίων Σιναΐτης,
Μητροπολίτης Τυρνόβου, Η ζωή και το έργον
αυτού

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.236](https://doi.org/10.12681/makedonika.236)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (1986). Χριστίνα Μπουλάκη-Ζήση, Ιλαρίων Σιναΐτης, Μητροπολίτης Τυρνόβου, Η ζωή και το έργον αυτού. *Μακεδονικά*, 25(1), 400–402. <https://doi.org/10.12681/makedonika.236>

'Υπάρχουν ὁμοί και ἄλλοι οἰκοί, τῶν ὁποίων μέλη νυμφεύθηκαν Κομνηνές και δημιουργήθηκαν ἔτσι νέα γενεαλογικά δένδρα γιὰ τὸ σ. μὲ Κομνηνὸς ἀπὸ μητέρα, ἄλλ' ὁ σ. δὲν καταρτίζει γι' αὐτοὺς γενεαλογικά δένδρα σὲ ΕΝΘΕΤΑ (δὲν ξέρομε γιὰ τὸ), ὅπως π.χ. οἱ Βατάτζηδες στὴν ΕΒΔΟΜΗ ΓΕΝΕΑ τοῦ Β' αὐτοῦ τόμου (σ. 881), οἱ 'Άγγελιοί, οἱ Δούκες κ.ἄ. πὸ αὐτοὶ ἔχουν ἀπογόνους στὶς ἐπόμενες γενεές, πὸ τοὺς παρακολουθεῖ ὁ σ., ὅσο ἐπιτρέπουν οἱ πηγές, στὶς ἐπόμενες γενεές ἀναγράφοντας τοὺς στοὺς πίνακες τῶν γενεῶν, χωρὶς νὰ τοὺς βιογραφεῖ ἀκόμη. 'Ἐτσι τὸ πλῆθος τῶν Κομνηνῶν γίνεται μέγα και «ὀδὸς βραχεῖα γίνετα μακρά», ὅπως λέγεται στὴν ἀρχαία τραγωδία, ἐνῶ θὰ ἦταν ἴσως καλύτερο νὰ χωρισθοῦν οἱ ἀπὸ μητέρα Κομνηνοὶ κατὰ Οἶκος. 'Ἐνῶ τώρα οἱ ἀπόγονοι ἀπὸ τοὺς τέσσαρες Βατάτζηδες γιοῦς (ἀριθ. 147, 148, 151 και 152) και ἀπὸ τὶς δύο κόρες Βατατζίνες (ἀριθ. 149, 150) τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς 'Άριθ. 80, κόρης τοῦ 'Ιωάννου Β' Κομνηνοῦ 'Άριθ. 34 και τῆς Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς, πὸ βιογραφεῖ ὁ σ. στὴν ΕΒΔΟΜΗ ΓΕΝΕΑ ἐμφανίζονται στὴν ΟΓΔΩΗ ΓΕΝΕΑ ὡς Κομνηνοὶ ἀπὸ μητέρα χωρὶς τὸ ἐπώνυμο Βατάτζης (βλ. τὸμ. Β', ἀριθ. 235, 236, 237, 238, 239 στὴ σελ. 884) και πληθαίνουν οἱ Κομνηνοὶ τοῦ συγγραφέα.

'Αν μελετήσει κανεὶς τὶς διάφορες περιπτώσεις μισο-Κομνηνῶν στοὺς Πίνακες τῶν Γενεῶν τῶν Κομνηνῶν ἀπὸ τῆς ΟΓΔΩΗΣ μέχρι τῆς ΔΩΔΕΚΑΤΗΣ (τόμ. Β', σ. 883-895), καταλαμβάνεται ὅπὸ ἕλιγγο, ἄλλὰ και ἀπὸ μεγάλο θαυμασμὸ γιὰ τὴν τεράστια ἐργασία τοῦ συγγραφέα, ἢ ὁποία ὁμοί, παρὰ τὶς διογκώσεις τῆς εἶναι γιὰ τὴ Βυζαντινὴ Προσωπογραφία πολὺ χρήσιμη και γιὰ τὴν ὁποία ἔχει τὴν εὐγνωμοσύνη τῆς 'Ἐπιστήμης.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Χριστίνα Μπουλάκη-Ζήση, 'Ἱσoriῶν Συναίτης, Μητροπολίτης Τυρνόβου, 'Η ζωὴ και τὸ ἔργον αὐτοῦ, Θεσσαλονίκη 1983, σσ. 265.

'Η παρούσα μελέτη ἀποτελεῖ, ὅπως και ὁ τίτλος τῆς τὸ δηλώνει, μονογραφία ἀφιερωμένη στὴ ζωὴ και τὸ ἔργον τοῦ μητροπολίτη τοῦ Μ. Τυρνόβου Βουλγαρίας 'Ἱλαρίωνα Συναίτη πὸ ἐποίμανε τὴ Μητρόπολη τῆς Βουλγαρίας σὲ δύο περιόδους. Πρόκειται γιὰ μὴν ἀναλυτικὴ, ἀπὸ κάθε ἄποψη, ἐργασία πὸ ἐφάπτεται σὲ μὴ ποικιλία προβλημάτων μὲ τὰ ὁποία συνδέεται ἢ δρᾶση τοῦ 'Ἱλαρίωνα· ἐννοοῦμε ἐδῶ, κυρίως, τὴν κριτικὴ ἀντιμετώπιση και ἀντικειμενικὴ τοποθέτηση ἔνιν προβλημάτων πὸ δημιουργήθηκαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἀπὸ τὴ βουλγαρικὴ ἱστοριογραφία πὸ ἓνα μέρος τῆς ἔκρινε ἀρνητικὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ 'Ἱλαρίωνα. Καὶ παραπέρα: ἢ κ. Ζήση μὲ τὴ μονογραφία τῆς αὐτῆ μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα νὰ γνωρίσουμε ἀπὸ κοντὰ καταστάσεις και συσχετισμοὺς πὸ σημεῖνονται σὲ μὴν ἀπὸ τὶς σημαντικότερες περιόδους τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας: τὸ κίνημα τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ ὀλίγο πρὶν ἀπὸ τὸν 'Αγῶνα και τὴν πορεία του μετὰ ἀπὸ αὐτὸν καθὼς και τὴν ἐμφάνιση τοῦ βουλγαρικοῦ ἐθνικισμοῦ, σερὰ δηλ. γεγονότων στὰ ὁποία ὁ 'Ἱλαρίων εἶχε ἐνεργητικὴ ἀνάμιξη. 'Η χρησιμοποίηση τῆς ἑλληνικῆς και ξένης βιβλιογραφίας, μὲ τὴν παράλληλη ἐκμετάλλευση ἀρχαικοῦ ὕλικου, ἀποτελοῦν ἐχέγγυο γιὰ τὴν ποιότητα τῆς ἐργασίας αὐτῆς.

Τὸ βιβλίον λοιπὸν τῆς κ. Ζήσης χωρίζεται σὲ 4 κεφάλαια: 'Ο 'Ἱλαρίων πρὸ τῆς ἀρχιεπισκόπιας. 'Η δραστηριότης τοῦ 'Ἱλαρίωνος ὡς μητροπολίτη Τυρνόβου. Τὸ συγγραφικὸν και μεταφραστικὸν του ἔργον. 'Η θέσις τοῦ 'Ἱλαρίωνος εἰς τὴν 'Αναγέννησιν τῆς Βουλγαρίας. Στὸ πρῶτον κεφάλαιον ἢ συγγραφῆς ἐρευνᾷ τὴν καταγωγή τοῦ 'Ἱλαρίωνα ('Αρμάθα τοῦ 'Ηρακλείου πιθανότατα), τὶς σπουδές του στὴν περιώνυμη Πατρι-

δα Σχολή, την παρουσία του στο Κάιρο, στο μετόχι της Μονής Σινά, όπου έκάρη μοναχός και άρχισε το διδακτικό και επιστημονικό του έργο. Άκολουθούν η διδακτική του δραστηριότητα στην 'Ιο (1788-1793), ή πρόσκλησή του στην Κωνσταντινούπολη και στη συνέχεια στο Βουκουρέστι και στο 'Ιάσι (1801 ci.), όπου εργάστηκε ως είκοσιδάσκαλος φανариωτικών οικογενειών, καθώς και οι πιθανολογούμενες σπουδές του στην 'Ακαδημία του Βουκουρεστίου κοντά στον Λάμπρο Φωτιάδη· στο ίδιο κεφάλαιο έρευνάται η διδακτική του θητεία στη Μεγάλη του Γένους Σχολή (1805 ci.) με την παράλληλη ιδιότητά του ως ήγουμένου του σιναϊτικού μετοχίου του 'Αγίου 'Ιωάννου του Προδρόμου στην Κωνσταντινούπολη (1803 ci.). Άπο τη στιγμή που φτάνει στη Βασιλεύουσα ο 'Ιαρίων βρίσκεται άμέσως στο επίκεντρο των πολιτικών και πνευματικών ρευμάτων που συγκλονίζουν τον 'Ελληνισμό των προεπαναστατικών χρόνων. 'Η ιδιότητά του, σκόπιμα, ως «θεωρού» υπεύθυνου του πατριαρχικού τυπογραφείου προέκλεσε σφοδρές τις αντιδράσεις των κοραϊκών κύκλων του Παριστιού που θεωρούσαν τους λογίους της Βασιλεύουσας συντηρητικούς και, κατά συνέπεια, μη δυνάμενους να συλλάβουν τα μηνύματα των νέων καιρών. Με άφορμή τα παραπάνω ή συγγραφείας προβάλλει σε μιάν εδρεία άνάλωση των θέσεων των κύκλων του Πατριαρχείου και εκείνων του Κοραή έτσι που να μπορέσει ο άναγνώστης να σχηματίσει τον δέοντα προβληματισμό γύρω από το μείζον αυτό θέμα των πνευματικών εξελίξεων του Νεοελληνισμού κατά την κρίσιμη περίοδο του καλουμένου Διαφωτισμού. Με την ευκαιρία αυτή θεωρούμε σκόπιμο να παραπέμψουμε για το ίδιο θέμα στις άποψεις του σοφού και άντικειμενικού κριτή αυτής της διαμάχης, του Μανουήλ Γδεσών (βλ. το βιβλίο Μ. Γ ε δ ε ν, 'Η πνευματική κίνηση του Γένους κατά τον ΙΗ' και ΙΘ' αιώνα, εκδ. 'Ερμής, 'Αθήνα 1976, ίδια σ. 125 κ.έξ.). Καλό θά είναι, πάντως, να θυμίσουμε, σε συνάφεια με το ύπόψη θέμα, την ένωτική πολιτική του Πατριαρχείου, το όποιο στη σχετική προκήρυξή του καλούσε να συνεργαστούν με το τυπογραφείο του οι οί 'Ελληνες λόγιοι άνεξάρτητα από τις θέσεις, αντιπατριαρχικές ένιστε, που όρισμένοι από αυτούς είχαν λάβει κατά καιρούς. Αυτό το τελευταίο πιστεύουμε ότι είναι μιά λεπτομέρεια, την όποια πρέπει να έχουμε υπόψη όταν μελετούμε την περίοδο αυτή που έμεινε γνωστή ως «μάχη των φυλλαδίων». 'Η παρουσία του 'Ιαρίωνα, πάντως, στην Κωνσταντινούπολη συνδέεται επίσης με μιά σειρά ένεργειών που άποσκοπούσαν στην προώθηση της πνευματικής κίνησης του Γένους που έκφραζόταν καιρία στην περίοδο που δρᾶ ο Συναίτης με την ίδρυση σχολείων, την έκδοση βιβλίων, τη χρησιμοποίηση έποπτικών όργάνων διδασκαλίας, τη φροντίδα για την εξέυρεση ίκανών δασκάλων και, τέλος, με τη συγγραφή. Άπό τις ποικίλες αυτές πνευματικές δραστηριότητες του 'Ιαρίωνα άπασχολεί την κ. Ζήση ειδικότερα ή συμβολή του ως «θεωρού» του τυπογραφείου και ειδικότερα ή προσπάθειά του για την έκδοση της Κιβωτού της έλληνικής γλώσσης, ή όποια άπέτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα έγχειρήματα της έλληνικής λογιοσύνης κατά την Τουρκοκρατία.

Στο δεύτερο κεφάλαιο ή συγγραφέας μελετά τη δραστηριότητα του 'Ιαρίωνα ως μητροπολίτη Τυρνόβου, περίοδος που συμπίπτει με την κρίσιμη για το Γένος δεκαετία 1821-1830—σημειωτόν ότι ο 'Ιαρίων φαίνεται ότι ύπήρξε αυτόπτης μάρτυρας του άπαχονισμού του Γρηγορίου Ε'. 'Η πρώτη αυτή περίοδος χαρακτηρίζεται από την άκαταπόνητη δραστηριότητά του για την τακτοποίηση των οικονομικών της μητρόπολης του και από τη μέριμνά του για την παιδεία, όπως ήταν, για παράδειγμα, ή ίδρυση οικοδομήματος για τη στέγαση του έλληνικού σχολείου. 'Ο 'Ιαρίων βρίσκεται στο Τυρνόβο σε μιά περίοδο, άλλωστε, που τόσο ο 'Ελληνισμός της περιοχής, όσο και ή τοπική λογιοσύνη παρουσιάζουν μιάν εξαίρετη πνευματική άνθιση έμποτισμένη από την επίδραση της έλληνικής παράδοσης. Μολταυτά ο 'Ιαρίων, για άγνωστων,

ἀκόμη λόγους, ἀπομακρύνθηκε ἢ, πιθανόν, παραιτήθηκε ἀπὸ τὴ Μητρόπολη Τυρνόβου (1827), γιὰ νὰ ἐπανεέλθει τὸ 1830 καὶ νὰ παραμείνει ὡς τὸ 1838. Ἡ δευτέρα αὐτῆ ἀρχιερατεία τοῦ Ἰλαρίωνα ἦταν, ἀπὸ κάθε ἄποψη, δύσκολη: ἡ προχωρημένη ἡλικία του, τὸ κίνημα τοῦ πανσλαβισμού πὸ εἶχε ἤδη ἀρχίσει, ἡ δυσμενὴς ἀπάναντι στὸν Ἰλαρίωνα στάση τοῦ Φαναρίου ἀποτελοῦν τοὺς κύριους λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ δράση τοῦ Ἰλαρίωνα παρουσίασε αὐτὴν τὴν κάμψη. Ὁ Ἰλαρίων πέθανε τὸ 1838 ἀπὸ πανώλη.

Τὸ τρίτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου τῆς ἡ συγγραφέας τὸ ἀφιερώνει στὸ συγγραφικὸ καὶ μεταφραστικὸ ἔργο τοῦ Ἰλαρίωνα· καὶ κυρίως στὴ συνεργασία του στὴν ἔκδοση τῆς Κιβωτοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ στὴ μετάφραση τῆς Ἁγίας Γραφῆς μὲ πρωτοβουλία τῆς British and Foreign Bible Society. Δὲν παραλείπει, ὁμῶς ἡ συγγραφέας, νὰ ἰδεῖ καὶ ὀρισμένα ἄλλα κείμενα τοῦ Ἰλαρίωνα ἠσοστος σημασίας, ἀλλὰ τὰ ὅποια, ὁποσδήποτε, ἔχουν τὴ θέση τους στὴ σύνολη πνευματικὴ παραγωγή τῆς ὑπόψη περιόδου.

Τὸ τέταρτο καὶ τελευταῖο κεφάλαιο τῆς μελέτης τῆς κ. Ζήση κάμει λόγο γιὰ τὴ θέση τοῦ Ἰλαρίωνα στὴ Βουλγαρικὴ Ἀναγέννηση, στὴν ὁποία θεωρεῖ ὅτι ὁ Ἰλαρίων προσέφερε μέγιστες ὑπηρεσίες, παρὰ τὶς ὀρισμένες ἀντιθέσεις Βουλγάρων ἐρευνητῶν πὸ μὲ μυθοπλασίες, σὲ περιόδους δξύτητας μὲ τὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὸν Ἑλληνισμό, προσπάθησαν νὰ μειώσουν καὶ νὰ διαβάσουν τὸ ἔργο του. Ἐδόθηκε ἔτσι ἡ εὐκαιρία στὴ συγγραφέα νὰ ἰδεῖ τὸ ὄλο θέμα μέσα στὰ πλαίσια τῶν πνευματικῶν διεξειλίξεων τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰλαρίωνα μὲ τὴν πολιτικὴ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς βουλγαρικῆς ἔθνικῆς ἀφύπνιση, μέσα στὴν ὁποία πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ ἡ ὄλη δραστηριότητα τοῦ Ἰλαρίωνα, τὴν ὁποία μὲ τεκμηριωμένα στοιχεία ἡ συγγραφέας θεωρεῖ ἰδιαίτερα θετικὴ. Μὲ ἄξονα λοιπὸν τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἰλαρίωνα ἡ κ. Χριστίνα Μπουλάκη-Ζήση ἔδωσε μιὰν εὐρεία εἰκόνα τῆς ἑλληνικῆς πραγματικότητας καὶ τῶν ἑλληνικῶν προβλημάτων κατὰ τὶς παραμονὲς τοῦ Ἀγώνα· δὲν πρόκειται λοιπὸν μόνον γιὰ μιὰν ἀπλὴ βιογράφηση ἐνὸς ἀξιολόγου ἀνδρὸς πὸ ἔδρασε στὶς κρίσιμες γιὰ τὸν Ἑλληνισμό πρῶτες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ γιὰ μιὰ συγχρονικὴ παρουσίαση τοῦ περιβάλλοντος, ὅπου μορφοποιήθηκαν καταστάσεις καὶ ἰδεολογίες. Μιὰ τελευταία παρατήρηση ἀφορᾷ στὴν ἑλλιπὴ παρουσίαση τοῦ ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος στὸ Βουκουρεστίο καὶ στὸ Ἰάσι, γιὰ τὴν ὁποία θὰ μπορούσε νὰ μᾶς εἰπεῖ πολλὰ ἡ συγγραφέας σὲ συνάφεια τόσο μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ Ἰλαρίωνα ὡς οἰκοδιδασκάλου φαναριωτικῶν οἰκογενειῶν, ὅσο καὶ μὲ τὶς πιθανὲς σπουδὲς στὴν Ἀκαδημία τοῦ Βουκουρεστίου καὶ μάλιστα κοντὰ στὸν Λάμπρο Φωτιάδη. Καὶ ἀκόμη μιὰ: ἀφορᾷ στὴν καθαρῆουσα πὸ χρησιμοποιεῖ ἡ συγγραφέας πὸν μπορεῖ νὰ ξεκίξει σήμερα, μὲ τὴν κατακτητικὴ ὀρμὴ πὸν ἔχει λάβει ἡ δημοτικὴ, δείχνει ὁμῶς ὅτι δὲν ἔπαψε νὰ συγκινεῖ μερίδα τῶν λογίων μας καὶ βέβαια τὴν ὁμορφία τῆς, ὅταν ὁ χειριστὴς τῆς εἶναι ἱκανός, ὅπως συμβαίνει ἐδῶ μὲ τὴν περίπτωση τῆς κ. Ζήση. Τὸ βιβλίον λοιπὸν πὸν παρουσιάσαμε ἀποτελεῖ μιὰ πολὺ εὐπρόσδεκτη συμβολὴ στὴ γνῶση μιᾶς προσωπικότητας τόσο συζητημένης, ἀλλὰ, παράλληλα, καὶ στὴν προώθηση τῶν γνῶσεών μας γιὰ τὴν ἐπίδραση τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιὰ τὴν πολιτισμικὴ ἀνάπτυξη τῶν βαλκανικῶν λαῶν.